

EDİRNE İL MERKEZİNDE DEZAVANTAJLI BÖLGE OKULLARINDA GÖREV YAPAN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Tükenmişlik sendromu insanlarla birebir iletişime geçilen işlerde daha sık karşımıza çıkan bir sorun olmuştur. Bu bağlamda dezavantajlı bölgelerde öğretmenlik mesleğini icra eden öğretmenlerimizde tükenmişlik sendromunun yaşanma olasılığının daha yüksek düzeyde olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı; dezavantajlı bölge okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerini ; mesleki kıdem medeni durum, branş ve cinsiyete göre ölçmektir. Bu araştırmayı gerçekleştirmek için Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Edirne il merkezinde bulunan 12 dezavantajlı bölge okulunda görev yapan toplam 64 öğretmene uygulanmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet,mesleki kıdem, medeni durum değişkenlerine bağlı olarak farklılaşma bulunamamıştır. Duygusal tükenme ve kişisel başarı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki, duyarsızlaşma ile duygusal tükenme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ve duyarsızlaşma ile kişisel başarı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Problem Durumu

Öğretmenlik mesleği, belirli bir bilimsel ve teknik donanımı ve aynı zamanda okul sistemini oluşturan farklı kesimler ile iletişim ve etkileşimi gerektiren profesyonel bir uğraşı alanıdır. Öğretmenler öğretim süreçlerine ilişkin rollerinin yanı sıra öğrenciler, veliler ve yöneticiler ile etkili iletişim kurmayı gerektiren pek çok diğer rolü de üstlenirler. Araştırmalar, öğretmenlerin yılın 200 gününü sınıflarında geçirdiklerini, günde 1000'den fazla kişiler arası etkileşim yaşadıklarını, günde ortalama 348-395 arası soru sorduklarını ve zamanlarının %70'ini düzeni sağlamaya, %30'unu soru sormaya harcadıklarını ortaya koymaktadır (Karakelle ve Canpolat, 2008).

Öğretmenlik mesleğinin bu kadar çok sayıda kişiyle iletişime geçmesi, etkileşimde bulunması ve zamanının büyük bir bölümünü öğrenci ve öğrenci velileriyle geçirmesi; dezavantajlı bölgelerde görev yapan öğretmenlerde tükenmişlik sendromunun belirtilerinin ortaya çıkmasına sebep olacağı düşünülmektedir.

Günümüzde en çok kabul gören tükenmişlik tanımı ise, Maslach ve arkadaşları (Maslach, 1982; Maslach, ve Jackson, 1981; Pines ve Maslach, 1980) tarafından yapılan ve tükenmişliği üç boyutlu bir kavram olarak algılayan tanımdır. Bu tanıma göre tükenmişlik, işi gereği sürekli olarak insanlarla yüz yüze çalışmak zorunda olan kişilerde sıklıkla ortaya çıkan, üç boyutlu bir sendromdur. Bu boyutlar, duygusal tükenme (emotional exhaustion), duyarsızlaşma (depersonalization) ve bireysel başarıda düşme hissi (diminished personal accomplishment) olarak adlandırılmıştır. (Aksu ve Baysal, 2005)

Duygusal tükenme, tükenmişlik durumunun başlangıcı, merkezi ve en önemli bileşenidir. Tükenmişliğin bu bileşeni, daha çok iş stresi ile ilgilidir. Duygusal yönden yoğun bir çalışma temposu içinde bulunan birey, kendisini ve diğer insanların duygusal talepleri altında ezilmektedir. Duygusal tükenme işte bu duruma bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır (Bahar, 2006:18.). Duygusal tükenme; bireyler üzerinde mutsuzluk, iş veriminde düşüş, işe gitmede isteksizlik, öğretmenlik mesleğini icra ederken doyum almama buna bağlı olarak fiziksel ve psikolojik kaynaklı şikayetlerin artması gibi bazı belirtilerin ortaya çıkmasına sebep olabileceği bilinmektedir.

Duyarsızlaşma;“Bireyin hizmet verdiklerine karşı, kendine özgü birer varlık olduklarını dikkate almadan ve duygudan yoksun olarak davranmasıdır. (Yıldırım, 2016). Bu tanım doğrultusunda öğretmenlerde eğitim ortamında ve öğretim esnasında sunulan hizmetlerin bireysel farklılıklarını, öğrenme süreçlerini, öğrenme şekillerini göz ardı ederek daha yüzeysel bir anlamda eğitim vermeye yönlendirmektedir.

Düşük kişisel başarı: bireyin bir eylemi gerçekleştirme için var olan öz yeterliliğinin negatif eğilimli olduğunu düşünmesidir (Yıldırım, 2016). Bu düşüncenin sonucunda bireyde karşılaştığı sorunlarla baş etme duygusunun azalmasına bağlı olarak, problemleri olduğundan daha karmaşık ve çözümü zor olarak değerlendirebilmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Öğretmenlik mesleğinin sağlıklı bir şekilde icra edilmesi toplumun gelişimi ve refah düzeyi için oldukça önemli bir konuma sahiptir. Öğretmenlerin gelecek nesilleri yetiştirmek, topluma kazandırmak gibi ciddi görevleri vardır. Ancak öğretmenlerimiz, mesleklerini idame ettirirken zaman zaman karşılaştıkları problemlerle başa çıkarken çıkmaza düşebilmektedir. Özellikle düşük sosyoekonomik düzey, göç almış alt kültürlerin yoğunlukta olduğu bölgelerde çalışan öğretmenlerin zaman içerisinde mesleklerinin gereğini yerine getirirken dönüt olarak doyurucu sonuçlar alamadığında (düşük başarı, okula devamsızlık, yoğun davranış bozuklukları) öğretmenlerde çalışma sürelerine bağlı olarak tükenmişlik düzeyinin arttığı yapılan araştırmalar sonucunda görülmüştür.

Bu kapsamda Edirne il merkezinde dezavantajlı bölge okullarında görev yapan 64 öğretmenin cinsiyet, mesleki kıdem, medeni durum değişkenlerine bağlı olarak tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Kişisel bilgi formu

Öğretmenlerin yaş, mesleki kıdem ve cinsiyetlerinden oluşan bir formdur.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği-MTÖ (Maslach Burnout Inventory)

Christina Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilmiştir. Farklı meslek grupları için farklı formları mevcuttur. Toplam 22 maddeden oluşan ölçek, tükenmişliği üç altı boyutta

değerlendirmektedir. Bunlardan birincisi, dokuz maddeden oluşan, “Emotional Exhaustion” (EE), duygusal tükenme alt ölçeğidir. İkincisi beş maddeden oluşan “Depersonalization” (DP), duyarsızlaşma alt ölçeği, üçüncüsü ise sekiz maddeden oluşan “Personal Accomplishment” (PA), kişisel başarı alt ölçeğidir. Ölçekte yer alan her madde 0= Hiçbir zaman ve 6= Her zaman olmak üzere 7’li dereceleme ile cevaplandırılmaktadır. Duygusal tükenme alt ölçeği, kişinin mesleği yada işi tarafından tüketilmiş ve aşırı yüklenilmiş olma duygularını tanımlar. Duyarsızlaşma, alt ölçeği kişinin bakım ve hizmet verdiklerine karşı, bireylerin kendilerine özgü birer varlık olduklarını dikkate almaksızın duygudan yoksun biçimde davranmalarını tanımlar.

Araştırmanın modeli ve hipotezler:

Araştırma öğretmenlerde yaş, cinsiyet ve çalışma sürelerine bağlı olarak tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik betimsel modelde yapılmıştır. Tarama modeli; var olan tükenmişlik düzeyin incelenmesidir.

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Edirne ilindeki dezavantajlı bölge okullarında (Cumhuriyet İlkokulu, Gazi İlkokulu, Ticaret ve Sanayi Odası İlkokulu, Ticaret Borsası İlkokulu, Yusuf Hoca İlkokulu, Fevzipaşa İlkokulu, Meriç İlkokulu, Mithatpaşa İlkokulu, Mustafa Necati İlkokulu, İnönü İlkokulu, Kurtuluş İlkokulu, Şehitasım İlkokulu) görev yapan 64 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Örneklem grubunun yaş, cinsiyet, medeni durum ve görev sürelerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Yaş

| | Sıklık | Yüzdellik |
|-------|--------|-----------|
| 22-29 | 4 | 6,3 |
| 30-39 | 10 | 15,6 |
| 40+ | 50 | 78,1 |
| Total | 64 | 100,0 |

Örneklem grubunun % 6,3'ünü 22-29 yaş aralığındaki, %15,6'sını 30-39 yaş aralığındaki ve %78,1'ini 40 yaş ve üzeri öğretmenler oluşturmuştur.

Cinsiyet

| | Sıklık | Yüzdellik |
|-------|--------|-----------|
| Kadın | 49 | 76,6 |
| Erkek | 15 | 23,4 |
| Total | 64 | 100,0 |

Örneklem grubunun %76,6'sını kadınlar ve %23,4'ünü erkekler oluşturmuştur.

Medeni Durum

| | Sıklık | Yüzdelik |
|-------|--------|----------|
| Evli | 58 | 90,6 |
| Bekar | 6 | 9,4 |
| Total | 64 | 100,0 |

Örnekleme grubunun %90,6'sını evliler ve %9,4'ünü bekarlar oluşturmuştur.

Görev Süresi

| | Sıklık | Yüzdelik |
|-------|--------|----------|
| 1-5 | 2 | 3,1 |
| 6-10 | 5 | 7,8 |
| 11+ | 57 | 89,1 |
| Total | 64 | 100,0 |

Örnekleme grubunun %3,1'ini 1-5 yıl arasında görev yapmış olan öğretmenler, %7,8'ini 6-10 yıl arasında görev yapmış olan öğretmenler ve %89,1'ini 11 yıl ve üzeri görev süresi olan öğretmenler oluşturmuştur.

BULGULAR

1. Öğretmenlerin Duygusal Tükenme Düzeyine İlişkin Bulgular

| | |
|----------------|---------|
| Ortalama | 12,1406 |
| Medyan | 12,0000 |
| Standart sapma | 6,83099 |
| Ranj | 30,00 |
| Minimum | 1,00 |
| Maximum | 31,00 |

Öğretmenlerin duygusal tükenme düzeyleri incelendiğinde duygusal tükenmişlik düzeylerinin 1'den 31'e kadar derecelendiği ve öğretmenlerin duygusal tükenmişlik düzeylerinin kendi içinde farklılaştığı görülmektedir. Ortalamasına bakıldığında ise duygusal tükenmişlik düzeyinin normal olduğu görülmektedir. Dezavantajlı okullarda çalışan öğretmenlerin genel olarak kişisel başarı hissini yüksek olduğu araştırmada ortaya çıkmıştır. Bu başarı hissi duygusal tükenmişlik düzeyini normalleştirmiş olabilir.

2. Öğretmenlerin Duyarsızlaşma Düzeyine İlişkin Bulgular

| | |
|----------------|---------|
| Ortalama | 2,3594 |
| Medyan | 2,0000 |
| Standart sapma | 2,60261 |
| Ranj | 11,00 |
| Minimum | ,00 |
| Maximum | 11,00 |

Öğretmenlerin duyarsızlaşma düzeyleri incelendiğinde öğretmenlerin duyarsızlaşma düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

3. Öğretmenlerin Kişisel Başarı Düzeyine İlişkin Bulgular

| | |
|----------------|---------|
| Ortalama | 25,8438 |
| Medyan | 27,5000 |
| Standart sapma | 5,57551 |
| Ranj | 21,00 |
| Minimum | 11,00 |
| Maximum | 32,00 |

Öğretmenlerin kişisel başarı düzeyleri incelendiğinde kişisel başarı düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu bölgelerdeki okullarda veli katkısı ve hazırbulunuşluk düzeyi düşük olduğundan öğrencinin kazandığı bilgi ve becerilerinin büyük çoğunluğunda öğretmenin kişisel başarısının katkısı bulunmaktadır. Bu da bu bölgede çalışan öğretmenlerin kişisel başarı hislerinin yüksek olmasına katkıda bulunmuş olabilir.

4. Tükenmişlik Düzeyinin Cinsiyete, Yaşa, Medeni Duruma ve Görev Süresine Göre İncelenmesi

Dezavantajlı bölgelerde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri; cinsiyete, yaşa, medeni duruma ve görev süresine göre incelendiğinde bir farklılaşma bulunamamıştır. Bu da grubun homojen olmasından kaynaklanmış olabilir. Grubun büyük çoğunluğunu 40 yaş ve üzeri, evli, 11 yıl ve üzeri görev süresi olan kadın öğretmenler oluşturmuştur.

5. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

| | Duygusal Tükenme | Duyarsızlaşma | Kişisel Başarı |
|------------------|------------------|---------------|----------------|
| Duygusal Tükenme | 1 | ,525** | -,459** |
| Duyarsızlaşma | ,525** | 1 | -,582** |
| Kişisel Başarı | -,459** | -,582** | 1 |

Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde duygusal tükenme ve kişisel başarı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki, duyarsızlaşma ile duygusal tükenme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ve duyarsızlaşma ile kişisel başarı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada Edirne il merkezinde dezavantajlı bölge okullarında görev yapan 64 öğretmenin cinsiyet, mesleki kıdem, medeni durum değişkenlerine bağlı olarak tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmiş ve tükenmişlik ile cinsiyet, mesleki kıdem, medeni durum değişkenleri arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu da grubun homojen olmasından kaynaklanmış olabilir. Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde öğretmenlerin duygusal tükenme düzeyleri arttıkça kişisel başarısının azaldığı, duyarsızlaşma düzeyleri arttıkça duygusal tükenme düzeylerinin de arttığı ve duyarsızlaşma düzeyleri azaldıkça kişisel başarı düzeylerinin de arttığı bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Aksu, A. & Baysal, A. (2005). İlköğretim Okulu Müdürlerinde Tükenmişlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 41, 7-24.
- Bahar, E. (2006). Tükenmişlik Sendromu: Otel İşletmelerinde Önbüro Çalışanlarında Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Karakelle S. ve Canpolat S. (2008). Tükenmişlik Düzeyi Yüksek İlköğretim Öğretmenlerinin Öğrencilere Yaklaşım Biçimlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, Cilt 33, Sayı 147, 109.
- Maslach, C. & Jackson, S.E. (1986) *Maslach Burnout Inventory Manual*, 2 Ed., Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Yıldırım, U. (2016). Sınıf Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyi İle Sınıf Yönetimi Arasındaki İlişki. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı